

AZ ELSŐ KÉPES LEVELEZŐLAPOK

PETERCSÁK TIVADAR

A szerencsi Zempléni Múzeum több, mint 650 ezer – a XIX. század végétől napjainkig megjelent — képes levelezőlapot őriz. A gyűjtemény művelődéstörténeti értéke mellett a tudományos kutatás forrása is.¹

A nyomdai eljárásokkal sokszorosított képes levelezőlapok az 1870-es években jelentek meg Európa országaiban. Alkalmilag előállított üdvözlő lapokat azonban már sokkal korábban készítettek. A képeslap eredete talán a távol-keletiek, kínaiak azon szokásához nyúlik vissza, hogy az üdvözleteket képekkel díszített papírlapokon küldték.² Egyiptomban ie. 2000-ből fennmaradt egy freskó, amely a semita törzsek második támadását ábrázolja. Ezen jól kivehető egy nyitott levél is, melyet az írás mellett az esemény rajzával is díszítettek.³ Az i. e. V. században Periklész is küldött rajzzal ékesített levelet ismerőseinek.⁴ Franciaországban a kolostorok apái karácsony előtt vallási tárgyú képeket festettek kis lapokra, és azokat elküldték hozzátartozóiknak. Németországban a reformáció idején a luteránusok illusztrációkkal díszítették azokat a röplapokat, melyeket tanaik terjesztésére használtak. A XVII. század elejétől különböző tárgyú rézmetszetekkel díszített üdvözlő, köszöntő lapok honosodtak meg. Franciaországban XIII. Lajos óta ismerik az üdvözlő lapokat. Kis méretű kartonokat láttak el aranyozással, és azokat virág-, füzér-, táj-, architektúra-, mitológiai és más motívumokkal díszítették.⁵

Az 1777-ben Franciaországban megjelent *l'Almanach de la Petite Poste de Paris* írja: „Gratuláló és üdvözlő üzeneteket a legkülönbözőbb alkalmakra rézmetszetekkel díszített és kézzel megírt lapokon szokás küldeni és pedig nyitva, bárki által megtekinthető formában.”⁶ A Desmason rézmetszőnek tulajdonított találmányon sokat vitakoztak attól tartva, hogy a szolgák a nyílt levelezés során betekintheznek titkaikba.

A XVIII. században Franciaországban jelentek meg a mai névjegynek megfelelő illusztrált látogató kártyák, de már a század végén Oroszországba is eljutottak. Az egyik legismertebb illusztrált névjegy Szuvorov marsallé. Ezen díszes keretezésben egy vadászcélpont van ábrázolva, két vadászkutyától üldözött vadkan. Valószínű, hogy a lapon Szuvorov magát mint vadkant akarta ábrázoltatni, akit a cári udvar lakójai üldöznek. A látogató kártyákon megtaláljuk a tulajdonos aláírását is.⁷

Angliában a XVIII. század végén széles körben elterjedt szokás volt karácsonyi üdvözlő kártyákat küldeni, melyek az ünnepnek megfelelő rajzokkal

1. kép. Levelezőlap német felirattal

voltak díszítve. Az első ilyen karácsonyi lapot egy Dobson nevű művész készítette 1794-ben. Sajátkezűleg rajzolt egy téli tájat és egy fenyőfa körüli jelenetet ábrázoló lapot, s el is küldte barátjának. A kártya sikert aratott, így 1795-ben több könyvatos lapot küldött ismerőseinek. 1800-ban pedig már egy vállalkozó közvetítésével nyomdában állíttatta elő üdvözlő kártyáit. Ez az első példája a képeslappal való kereskedelemnek.⁸ Érdekesek a XIX. századi Anglia és Skócia sajátos szokásaihoz kapcsolódó üdvözlő lapok, az ún. valentínák. Február 14-én, Szent Valent (Bálint) napján a fiúk és lányok küldözgették egymásnak a tréfásan illusztrált lírai üzeneteket. Franciaországban

2. kép. Magyar feliratú levelezőlap

3. kép. A. Schwartz első képes levelezőlapja, 1870.

a XIX. század elején népszerűek voltak az illusztrált postai levélpapírok. Az 1830-as években már Oroszországban is megjelentek a többek között Pétervár korabeli rajzával díszített levélpapírok.⁹

Ezek az illusztrált lapok azonban csak bizonyos alkalmakhoz kapcsolódtak és szűkebb körben voltak ismertek. A tömegméretekben gyártott hivatalos postai képes levelezőlapokat a postai levelezőlap bevezetése előzte meg.

4. kép. A. Schwartz képeslapja a szövegoldalra nyomtatott illusztrációval, 1875.

A levelezőlap ötletét *Heinrich Stephan*, a német birodalmi posták főpostamestere 1865-ben vetette fel „postalap” (Postblatt) elnevezéssel. Megvalósítását mind a porosz legfőbb igazgatás, mind a karlsruhei német—osztrák postaértekezlet elvetette.¹⁰ A világ első postai levelezőlapjait az osztrák—magyar postaigazgatás adta ki 1869. október 1-én. Az ötletet *dr. Emmanuel Hermann* bécsújhelyi katonai akadémiai tanár a *Neue Freie Presse* c. lap 1869. január 26-i számában ismertette. A magyar posta vezetőjéé, Gervay Mihályé az érdem, hogy bevezették ezt az igen olcsó postai küldeményfajtát. Az osztrák és a magyar postaigazgatás egyidőben hozta forgalomba a ráírható szöveg tartalmának és terjedelmének korlátozása nélkül a „levelezési lap”-okat. A lapok jobb felső sarkába nyomtatott sárga színű bélyeg az akkori mindkét postaigazgatás területén érvényes 1867-es kiadású, a közös uralkodó, Ferenc József képmását ábrázoló 2 krajcáros bélyeg volt. Az Ausztria számára gyártott levelezőlapok címzési oldalán az osztrák címer és német nyelvű felirat (Correspondenz-Karte) szerepelt (1. kép). Ugyanakkor a Magyarország részére forgalomba hozott levelezőlapokon a magyar címer mellett szintén német nyelvű volt a felirat. 1869 novemberétől azonban Magyarország részére már magyar felirattal (Levelezési lap) ellátott lapok kerültek forgalomba (2. kép). A vízjel nélküli, sárgára színezett kartonból készült levelezőlapok normatív mérete 122×85 mm volt. Nyomdai előállításuk során azonban 122—124×84—87 mm közötti méretre sikerültek.¹¹

Ez a postai újítás világszerte nagy feltűnést keltett. Az első napon csak a pesti központi postahivatalnál 10 ezer levelezőlap fogyott el. 1871-ben 2,5, 1873-ban pedig 6,5 millió levelezőlapot kézbesített a magyar posta.¹²

A siker láttán a külföldi postaigazgatóságok is megmozdultak. Először a német, majd sorban a luxemburgi, svájci, angol, belga, holland, dán, finn, orosz, francia, észak-amerikai, spanyol, román és szerb postaigazgatás vezette be a levelezőlapot. Külföldön kezdetben a levelezőlapok díja egyenlő volt a levél kézbesítési díjával, és csak később szállították le.¹³

Hamarosan felmerült a gondolat, hogy a levelezőlapokon valamilyen képet is ábrázoljanak. Először a hivatalos levelezőlapokra nyomtattak — eredetileg más célra készült klisékről — rajzokat.

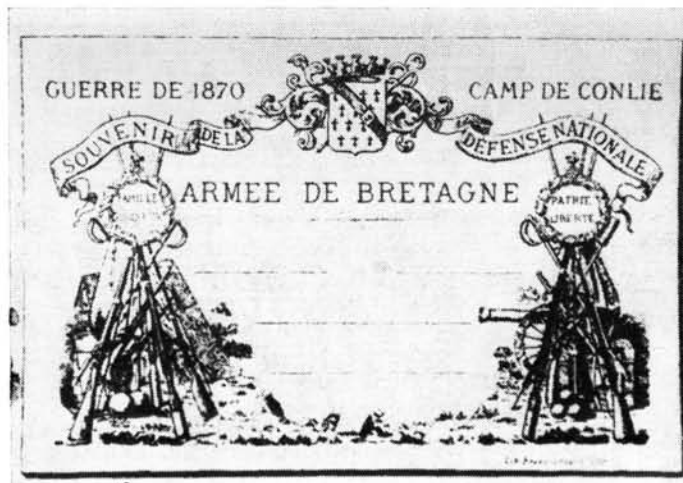
Az első képes levelezőlap a német—francia háború idején látott napvilágot 1870. július 16-án, a német mozgósítás napján. *August Schwartz* oldenburgi porosz könyvkereskedő az Észak-Német Posta Unió (Norddeutsches Postgebiet) által 1870. július 2-án forgalomba hozott postai levelezőlap címzési oldalának bal felső sarkába egy ágyúja mögött álló tüzért ábrázoló postabélyeg nagyságú képet nyomtatott. Klisének a Shultz-féle oldenburgi udvari nyomda véletlenül megtalált darabját használta fel. A gót betűs „Correspondenz-karte” felirat elé a „Mobila” (mozgósított) szót írta, hogy a cenzúra ezt a lapot könnyebben átengedje. A lapot W. Brendt nevű ismerősének küldte Magdeburgba¹⁴ (3. kép). A levelezőlap szövegoldalára szintén A. Schwartz nyomtatott először képet, mégpedig Gubitz kis fametszetét, amely eredetileg az „Ötszázezer ördög” c. dalt illusztrálta (4. kép). Ezt a lapot 1875. október 7-én küldte el tréfaképpen Kühtze nevű barátjának, hogy azt hanyagságára figyelmeztesse. A posta felfigyelt erre a lapra, és hamarosan tárgyalások kez-

dődtek. Ezek eredményeként Schwartz az oldenburgi udvari nyomdával együtt még 1875 őszen kiadott egy 25 lapból álló sorozatot. Ezt rövidesen egy újabb, 25 várost ábrázoló képeslap sorozat követte. Egy év múlva már a drezdai nyomda is hasonló sorozatokat hozott forgalomba a főként városrészleteket ábrázoló képeslapokból. Pár esztendő elteltével majd minden nagyobb európai és tengerentúli városban megjelentek a képes levelezőlapok.¹⁵

A francia képes levelezőlap a porosz hadsereg által 1870. szeptember 18-án teljesen körülrzárt Párizsban született meg. Ezek a lapok 110×70 mm nagyságúak voltak. Bélyeg helyett a címoldal alsó részén kirajzolt négyszögben a következő felirat volt: „A díj lerovása kötelező. Franciaország, Algéria 10 centimes, külföldre az egyszerű levél díja”. A kép a címoldal közepén volt: címerpajzs közepén a „szabadság, egyenlőség, testvériség” felirat, a pajzs két oldalán nemzeti lobogók, alattuk tölgy- és babérágak, a pajzs felett a felkelő nap sugaraiban a „Francia Köztársaság” felirat. A levelezőlapok fehér, sárga, szürke, kék és kármin színekben készültek. 1870. szeptember 30-án 4 kg-nyi képes levelezőlapot léggömbbel juttattak ki a körülrzárt Párizsból a szabad francia területre, melyet további 55 ballon követett.¹⁶ 1870 novemberében a német—francia háború alatt egy Conlie nevű bretagne-i helységben közel 40 ezer francia katonát vontak össze. Egy napon az egész környéken kimerültek a postai levelezőlapok és borítékok. Ekkor a közeli Sillé-le-Guillaume városka könyvkereskedője, *Leon Besnardeau* 66×98 mm-es darabokra szabdalta kartonlapokat árusított a katonáknak. Észrevette, hogy a katonák a szövegen kívül rajzoltak is a lapokra, ezért egy festőtől megrendelt egy hazafias témájú rajzot, amelyet a lapok címzési oldalára nyomtatott. A rajz két fegyvergúlat, ágyút és egyéb hazafias allegóriákat ábrázolt. A lap eredetét feliratos szalag hirdette (5. kép). A képeslapnak olyan sikere volt, hogy 1871 elején Besnardeau kiadott még egy — a hadseregnek és a flottának szentelt — képes levelezőlapot.¹⁷

Az angol posta 1870. október 1-én jelentette meg az első levelezőlapokat rányomott bélyeggel. Ezt használta ki a londoni Royal Politechnik Intézet arra, hogy a lap szövegoldalára reklámképeket rajzoljon¹⁸ (6. kép).

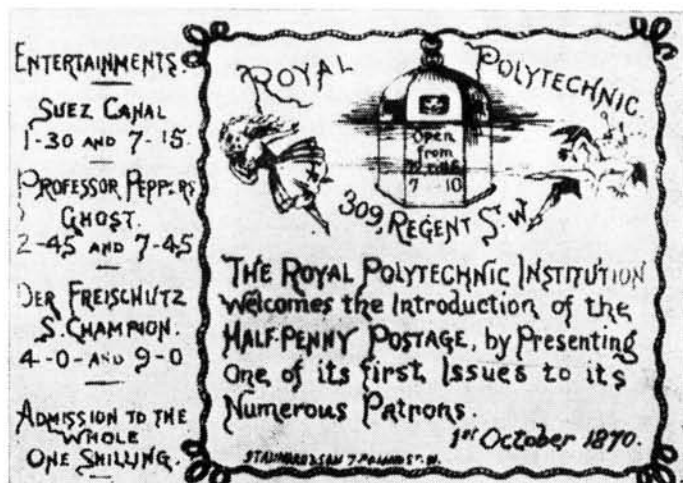
Mirko Verner jugoszláv kutató szerint az első hitelesen datált postai képes levelezőlapot *Petar Manojlovics* szerb földmérő tiszt tervezte 1870 végén. A lapot a Bécsben székelő szerb nyelvű szlavofil Zmaj (Sárkány) c. irodalmi folyóirat vezetői rendelték. A tervezet elfogadása után a képeslap kivitelezésével 1870 októberében a bécsi Waldheim nyomdát bízták meg. A lapot sárga alapon fekete színű nyomott rézkarccal 155×104 mm-es nagyságban készítették el. A képeslap címzési oldalán egy — az újságot szimbolizáló — repülő sárkány van. Szájából három villámot lövell, orrlyukából és füleiből lángcsóvákat ereszt, karmaiban viszont egy szépen kidolgozott, címzésre szánt szalagot tart. A sárkánytól jobbra 21×27 mm-es üres keretezett helyet hagytak a postabélyeg felragasztására. A lap alsó részén allegorikus képet látni: jobboldalt egy stilizált moszkvai templomot, alagutat vasúttal, tengeri részletet gőzhajókkal és vitorlásokkal, balra alul Konstantinápolyt a Boszporusz szorossal, elől a parton egy hosszúszakállas törököt ülő helyzetben, keresztberakott lábakkal, csibukkal. A kép alkotója a gőzös kö-

5. kép. L. Besnardeau francia képes levelezőlapja

zépén az akkori Szerb Hercegség címerét is elhelyezte (7. kép). A kép valószínűleg jelképezni akarta a Zmaj irodalmi lap által felkarolt országokat. A nyomda még 1870 végén átadta a képeslapokat a Zmaj szerkesztőségének. M. Verner szerint a lapot még 1870-ben használták. Az első postán futott és ismert darabot azonban 1871. május 19-én datálták, és Demeter Manojlovics ügyvédnek címezték Zomborra.¹⁹

A posta eleinte sok akadályt gördített a képes levelezőlap útjába, előírta méreteit, feliratát, sőt súlyát is. A közvélemény állandó nyomására az 1878.

6. kép. Illusztrált angol levelezőlap, 1870.

7. kép. A Sárkány c. újság által kiadott képes levelezőlap címzési oldala, 1870.

8. kép. Az első orosz képeslapok egyike, 1895.

június 1-én megtartott párizsi nemzetközi postakonferencián hivatalos postai küldeménynek fogadták el a képeslapot.²⁰ Németországban és az Osztrák-Magyar Monarchiában 1885-ben engedélyezték, hogy magánosok is készíthessenek képes levelezőlapokat.²¹

A XIX. század utolsó évtizedeiben Németországban készült a legtöbb képeslap. 1899-ben hetenként 10 millió képeslapot gyártottak, ami évente kb. fél milliárd lapot jelent.²² Egyes országokban a képeslap általános exporttermék lett (pl. Svájc). Néhány cég speciálisan külföldi fogyasztóknak dolgozott. A híres svéd Granberg cég 1917-ig számos orosz városképi lapot adott ki az orosz piac számára. 1914-ig Angliában „Made in Germany” feliratú angol városképi lapokat lehetett vásárolni. A német képeslap minőségben nem maradt el az angol mögött, az ára pedig olcsóbb volt.²³

A forradalom előtti Oroszországban a képeslapkiadók Nyugat-Európa nyomdaiparára támaszkodtak, és kiadványaikat Svédországban, Németországban és Franciaországban nyomtatták. Ez a jelenség más országokra is jellemző volt. Az első bizonyítottan orosz képeslap sorozatot 1895. november 19-én adták ki, és moszkvai részleteket ábrázolnak²⁴ (8. kép).

Magyarországot 1896-ig nyugati, főleg német és osztrák kiadók látták el képeslapokkal (9. kép). A magyar képeslap kiadás 1896-ban, a millennium évében kezdődött. Ezt megelőzően két alkalmi levelezőlap jelent meg. Az elsőt 1891-ben adták ki Temesváron a dél-magyarországi ipar- és mezőgazdasági kiállításról.²⁵ Az Iparcsarnokot ábrázoló lap egyszerű fametszet zöld alaponnyomással. A szöveg a kép alatt magyar és német nyelven: „Emlék az 1891. évi dél-magyarországi ipar- és mezőgazdasági kiállításról Temesvárott.” „Audenken an die 1891-er südungarische gewerbliche und landwirthschaftliche Ausstellung in Temesvár”. A képeslap címzési oldalán „Magyar Kir. Posta Levelező-Lap” felirat. 1895-ben alkalmi levelezőlap készült Kis-Czellről a király látogatása alkalmából. Fekvő kép, zöldes fénynyomat. Szövege magyar: Üdvözet Kis-Czellről. A király ittlétekor, 1895.” Kiadó ismeretlen.²⁶

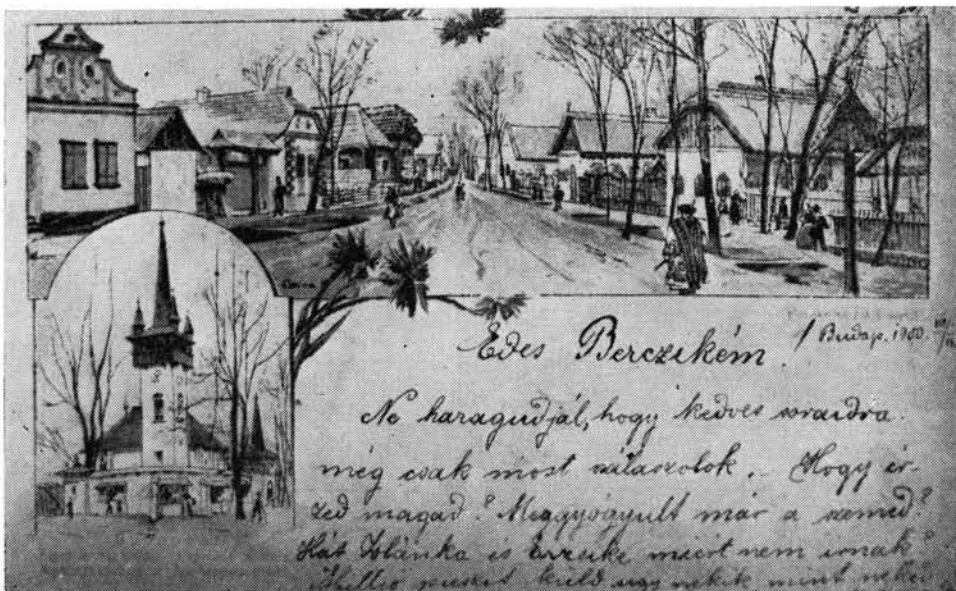
1896-ban az ezredéves ünnepek és a millenniumi kiállítás alkalmából jelent meg egy képes levelezőlap sorozat. A lapokat Dörre Tivadar, Cserna Károly, Kimnach László és Vágó Pál tervezte. Színes fametszetek és lithográfiák magyar és francia felirattal. A kiadóvállalatok: Morelli G. F. I.; Pesti Könyvnyomda Rt.; Posner és Fia Budapest. A teljes sorozat 32 lapot tartalmaz: képek a millenniumi kiállításról, Budapestről, történelmi, néprajzi jelenetek, tájképek az országból. Az első 30 képeslap címzési oldala a bérmentesítés szempontjából kétféle. Jobb oldalt belföldi forgalom céljára 2 krajcáros barna színű, külföldre 5 krajcáros piros színű benyomott bélyeg. Bal oldalt minden lapon a magyar korona képe. A lapok felirata megegyezik: „Magyar Királyi Posta Levelező-Lap”. A 31–32-es lap magyar–horvát szövegű és csak Horvátországban került forgalomba 2 krajcáros bélyeggel. Valamennyi lapon a címoldal bal alsó sarkán „96” szám utal a kiadás évére.²⁷

A millenniumi képeslap sorozatnak nincs hivatalos sorszámozása, ezért tetszés szerint csoportosítható. A továbbiakban téma szerint csoportosítva ismertetem a sorozat lapjait a gyűjteményben levő anyag alapján.

9. kép. Németországban gyártott budapesti képeslap.

10. kép. A Néprajzi Falu részlete millenniumi képeslapon, 1896.

Részletek a kiállításról:

1. BUDAPEST Ezredéves orsz. kiállítás — Exposition Millénaire
Felső kép: FŐBEJÁRAT — ENTRÉE PRINCIPALE
Alsó kép: II-IK FŐBEJÁRAT ENTRÉE
Tervező: Dörre Tivadar
Kiadó: Morelli G. F. I.
2. BUDAPEST Az ezredéves orsz. kiállítás történelmi főcsoportjának épületei.
Bâtiments du Groupe Historique de l'Exposition Millénaire
Felső kép: DÉLI OLDAL — VUE MÉRIDIIONALE
Alsó kép: NYUGATI OLDAL — VUE OCCIDENTALE
Tervező: Dörre Tivadar
Kiadó: Morelli G. F. I.
3. BUDAPEST
Ezredéves orsz. kiállítás. A „RENAISSANCE” udvar.
Exposition millénaire. Cour style „RENAISSANCE”
Tervező: Cserna Károly
Kiadó: Pesti kny. R. T.
4. BUDAPEST Ezredéves orsz. kiállítás — Exposition Millénaire
Gépcsarnok. Palais des Machines
Közlekedési csarnok. Palais des Voies de communication.
Tervező: Dörre Tivadar
Kiadó: Morelli G. F. I.
5. BUDAPEST. Kiállítás: Iparcsarnok és corso. Exposition: Palais del'Industrie et Corso.
Tervező: Dörre Tivadar
Kiadó: Morelli G. F. I.
6. BUDAPEST. Ezredéves orsz. kiállítás. Exposition millénaire Magyar utca és a templom,
Rue hongroise et l'eghise.
Tervező: Cserna Károly
Kiadó: Posner és Fia, Bp. (10. kép).

Budapesti látképek

7. BUDAPEST Jobb part — Rive droite
Tervező: Dörre Tivadar
Kiadó: Morelli G. F. I.
8. BUDAPEST Országház.
Parlament
Tervező: Dörre Tivadar
Kiadó: Morelli G. F. I.
9. Ferenc József tér és az akadémia
Place Francois-Joseph avec l'academie.
Tervező neve nélkül
Kiadó: Pesti Könyvnyomda Rt.
10. BUDAPEST Nemzeti Múzeum. National Musée
Tervező: Dörre Tivadar
Kiadó: Morelli G. F. I.

11. kép. A budapesti Műcsarnok képes levelezőlapon, 1896.

12. kép. A millenniumi képeslap sorozat egyik lapja, 1896.

11. BUDAPEST
Múcsarnok — Palais des beaux-arts
Tervező: Dörre Tivadar
Kiadó: Morelli G. F. I. (11. kép).
12. BUDAPESTI SZÍNHÁZAK — THÉÂTRES A BUDAPEST
NEMZETI SZÍNHÁZ. M. KIR. OPERAHÁZ NÉPSZÍNHÁZ
Tervező: Cserna Károly
Kiadó: Pesti Könyvnyomda Rt.

Tájképek az országból:

13. POZSONY
DÉVÉNY
Tervező neve nélkül
Kiadó: Morelli G. F. I.
14. ESZTERGOM
VISEGRÁD
Tervező: Dörre Tivadar
Kiadó: Morelli G. F. I.
15. HERKULESFÜRDŐ — BAINS D'HERKULESFÜRDŐ
Tervező: Kimnach László
Kiadó: Posner és Fia
16. BECZKO TRENCSEN — SZTRECSNO
Tervező: Kimnach László
Kiadó: Pesti Könyvnyomda Rt.
17. BALATON VIDÉKE — ENVIRONS ET RIVES DU LAC BALATON
BALATON — FÜRED — TIHANY
A BALATON ZALAI PARTJA — RIVE DE ZALA DU LAC BALATON
Tervező: Dörre Tivadar
Kiadó: Pesti Könyvnyomda Rt.
18. Fiume kikötő
Post de Fiume
Tervező: Cserna Károly
Kiadó: Pesti Könyvnyomda Rt.

Történelmi jelenetek, életképek

19. Huszár toborzó — Danse des hussards.
Tervező neve nélkül
Kiadó: Posner és Fia (12. kép).
20. Aratási jelenet Nógrádban
Moisson an comitat de Nógrád
Tervező: Kimnach László
Kiadó: Posner és Fia
21. A régi magyar vallásból a táltos. Le „Táltos” (druide) des anciens Magyars.
Tervező: Vágó Pál
Kiadó: Pesti Könyvnyomda Rt.
22. Árpád a vezérekkel Árpád et les chefs des tribus
Tervező: Vágó Pál
Kiadó: Pesti Könyvnyomda Rt.

23. Szt. Astrik átnyújtja a koronát Szt. Istvánnak
St. Astriq apporte á St. etienne la couronne royale
Kimmach László tervező
Kiadó: Pesti Könyvnyomda Rt. (13. kép).
24. Nagy Lajos — Louis le Grand
Tervező: Vágó Pál
Kiadó: Posner és Fia
25. Hunyadi János. Jean Hunyady
Tervező neve nélkül
Kiadó: Pesti Könyvnyomda Rt.
26. Mátyás királlyá való kikiáltása
Proclamation du roi Mathias
Tervező neve nélkül
Kiadó: Pesti Könyvnyomda Rt.
27. Rákóczy Ferencz bevonulása Munkácsra
Entrée de Francois Rákóczy a Munkács
Tervező: Kimmach László
Kiadó: Pesti Könyvnyomda Rt.
28. Moriamur pro rege nostra Maria Theresie
Tervező: Cserna Károly
Kiadó: Posner és Fia
29. Ferenc József király koronázása. Sacre du Roi Francois-Joseph.
Tervező: Cserna Károly
Kiadó: Posner és Fia
30. Szt. István napi körmenet. Procession a la fête de St. Etienne á Budapest
Tervező: Kimmach László
Kiadó: Posner és Fia

Horvátország és Szlavónia számára

31. ZÁGRÁB — ZAGREB
Tervező és kiadó megnevezése nélkül
32. Plitviczai tavak. Lacs de Plitvica
Tervező: Cserna Károly
Kiadó: Posner és Fia

A századforduló évtizedeiben világszerte nagy divat lett a képes levelezőlapok gyűjtése. A korabeli újságok sportnak nevezték.²⁸ Európában, így Magyarországon is képeslapgyűjtő egyesületek alakultak. Nordhausenben már 1894-ben megalakult a *Centralverband für Ansichtskartensammler*²⁹, amelynek 1899-ben 2 ezer tagja volt. A nürnbergi *Kosmopolit* 2500 tagot számlált.³⁰ A spanyolországi Barcelonában 1901-ben alakult meg a *Hispania Societad Cartofilia Espanola* nevű egyesület.³¹ A századfordulón Franciaországban 5 képeslapgyűjtő egyesület működött.³² Magyarországon 1899. december 8-án jött létre a *Hungária*, a képes levelezőlap gyűjtők első hazai egyesülete, amelynek elnöke a székesfehérvári Klöckner József volt.³³

A képeslap kiadást és a gyűjtést már az 1890-es évektől segítették a speciális képeslap folyóiratok. Az első német szaklap 1895. március 1-én indult meg

13. kép. Történelmi jelenet képes levelezőlapon, 1896.

Monatsschrift für Ansichtskartensammler címen.³⁴ Franciaországból 33 képeslapgyűjtő folyóiratot ismerünk.³⁵ Magyarországon is több lapot kiadtak a századforduló éveiben. *A képes levelező-lap* 1899-től jelent meg Székesfehérváron. Szerkesztője Klökner József volt. *Látóképes Levelező-Lapok*, 1899. Tata. Szerk.: Engländer József. *Levelezőlap-Gyűjtő*, 1899. Székesfehérvár Szerk.: Balogh Mihály. *Magyar Képes Levelező-Lap*, 1901. Budapest. Szerk.: ifj. Horváth Géza. *Levelezőlap*, 1901. Újvidék. Szerk.: Herger Tihamér. A korabeli képeslap kiadásról a legtöbb hasznos adatot *A képes levelező-lap* c. újságból tudhatunk meg. Ez így ír céljáról: „Lapunk fő céljául tűzte ki a gyűjtést elősegíteni, s komoly munkával magas színvonalra emelni, ahol az már nemcsak időtöltő sport, de ismereteinket gyarapító hasznos foglalkozás legyen.”³⁶

Oroszországban a Szent Jevgenyij Vöröskereszt Társaság mint képeslap kiadó vállalat 1904–1906 között jelentette meg az első orosz képeslap újságot, az *Otkritoje pismo*-t.³⁷

A képeslapkiadás már az 1880-as években jól jövedelmező üzletgá vált. Külön képeslapkiadó cégek alakultak elsősorban Németországban. A darmstadti Folsz cég pl. 1880-ig egyedül állt kiadványaival a világpiacon.³⁸ Oroszországban a Szent Jevgenyij Vöröskereszt Társaság volt a legnagyobb képeslapkiadó vállalat. 1897-ben kezdte tevékenységét Karazin négy tavaszi témájú akvarelljének megjelentetésével. 1917-ig a társaság 6406-fajta képeslapot adott ki.³⁹

14. kép. A budapesti nemzetközi képes levelezőlap kiállításra megjelent képeslap, 1900.

A magyarországi képeslap kiadás első évtizedeiről az 1900-as I. budapesti nemzetközi képes levelezőlap kiállítás nyújtott áttekintést (14. kép) 1900. június 4-én nyílt meg az Üllői úti iparművészeti palotában. A magyar kiadók közül az alábbiak állítottak ki: *Károlyi György, Budapest; Könyves Kálmán Rt., Budapest; Gerő J. Imre, Budapest; Divald Károly, Budapest; Véver Oszkár, Békés; Klökner Péter, Székesfehérvár; Szoller Géza, Szepesváralja; Divald Lajos, Eperjes; Englander és Társa, Tata; Strompf Ignác, Esztergom; Cattarino Sándor, Eperjes, Herger Ágoston, Újvidék.*⁴⁰

A képeslapkiadásban az 1904–1905-ös évek korszakhatárt jelentenek. Ezt megelőzően a képeslapok hátoldalát csak a címzésre lehetett igénybe venni, ezért az üdvözlő sorokat, az írásbeli közléseket és az aláírást a kép mellé vagy a képbe írták. A legkorábbi, grafikai eljárásokkal készített lapoknál ezért a kép jobb alsó sarkát rendszerint szabadon hagyták, de a fotólapokon már az egész oldalt betöltötte a kép. 1904-ben postai rendelet alapján az egész világon elterjedt a képes levelezőlap hátoldalának kettéosztása (címzés és írásbeli közlés helye).⁴¹ Ez a tény a dátum nélküli képeslapok korának meghatározásához is segítséget nyújt.

JEGYZETEK

1. A gyűjtemény rövid bemutatását és a képeslapok felhasználási lehetőségeit L.: *Petercsák T.* 1977. 58—66.; Jelen tanulmányban a világ első képeslapjairól ismert adatokat foglaljuk össze *Petercsák T.*, 1981. 27—33.
2. *Fényes K.*, 1969. 22.; *Kyrou, A.*, é. n. 8.
3. *Fajnstejn, E. B.*, 1976. 5. (Файнштейн, Э. Б.)
4. *Mécs G. L.*, 1978. 36.
5. *Fényes K.*, 1969. 22.
6. *Kyrou, A.*, é. n. 8.; *Tagrin, N. Sz.*, 1978. 30. (Тагрин, Н. С.) *Fajnstejn, E. B.*, 1976. 6.
7. *Fajnstejn, E. B.*, 1976. 8.; *Tagrin, N. Sz.*, 1978. 30.
8. *Fajnstejn, E. B.*, 1976. 9.
9. Uo.
10. *Dr. Sóky D.*, 1980. 13.; *Pákozdi L.*, 1978. 185.; *Tagrin, N. Sz.*, 1978. 30.
11. A levelezőlap szabványait 1878. évi párizsi Egyetemes Postakongresszus 140×90 mm-ben állapította meg, majd 1925-ben a tagországok áttértek a 148×105 mm-es formára. *Dr. Sóky D.*, 1980. 12.
12. A levelezőlap megjelenéséhez L.: *Dr. Vajda E.*, 1967. 328.; *Pákozdi L.*, 1978. 185.; *Tagrin, N. Sz.*, 1978. 31.; *Dr. Sóky D.*, 1980.
13. *Dr. Vajda E.*, 1967. 328.
14. *Verner, M.*, 1964. 11.; *Verner, M.*, 1967. 40.; *Dr. Sóky D.*, 1980. 14. A kutatók egy része, mint pl. M. Verner ezt a lapot nem tekinti képes levelezőlapnak, mivel más célra készített klisével nyomták a képet a levelezőlapra.
15. *Dr. Vajda E.*, 1967. 330.; *Verner, M.*, 1964. 11.
16. *Fajnstejn, E. B.*, 1976. 15.; *Dr. Sóky D.*, 1980. 15—16.
17. *Fajnstejn, E. B.*, 1976. 15.; *Tagrin, N. Sz.*, 1978. 33.; *Kyrou, A.*, é. n. 9. M. Verner jugoszláv kutató szerint még nem sikerült megtalálni L. Besnardeau képeslapjainak bélyegzett eredetijét, ezért feltételezi, hogy ezek a lapok később készültek azzal a céllal, hogy a francia hadsereg Conlie-i csatáját megörökítsék. *Verner, M.*, 1967. 39.
18. *Verner, M.*, 1967. 40.
19. *Verner, M.*, 1964. 11.; *Verner, M.*, 1967. 38—40.
20. *Mécs G. L.*, 1978. 37.
21. Látóképes Levelező-Lapok. 1900. 5. sz. 3.
22. A képes levelező-lap. 1899. 4. sz. 41.
23. *Tagrin, N. Sz.*, 1978. 34—35.
24. *Tagrin, N. Sz.*, 1978. 44.
25. A képes... 1899. 1. sz. 3. Egyedüli ismert példánya Mihályfi Ernő budapesti bélyegyűjtő tulajdonában van.
26. A képes... 1900. 3. sz. 23.
27. A képes... 1899. 1. sz. 3.; *Dr. Vajda E.*, 1967. 330.; *Dr. Sóky D.*, 1980. 16—17.
28. A képes... 1899. 3. sz. 1.
29. A képes... 1899. 3. sz. 27.
30. A képes... 1899. 4. sz. 42.
31. Magyar Képes Levelező-Lap. 1901. 4. sz. 5.
32. *Kyrou, A.* é. n. 10.
33. A képes... 1900. 1. sz.
34. A képes... 1899. 1. sz. 100.
35. *Kyrou, A.*, é. n. 10.
36. A képes... 1899. 3. sz. 1.
37. *Tagrin, N. Sz.*, 1978. 49.
38. Levelezőlap-Gyűjtő. 1899. 3.
39. *Tagrin, N. Sz.*, 1978. 43. 46.
40. A képes... 1900. 7. sz. 57—59.
41. Gyökér István budapesti gyűjtő tulajdonában van egy német kiadású tájlap, amelynek kettéosztott hátlapján olvasható a kettéosztást engedélyező postai rendelet száma: „Für schriftliche Mitteilungen des Absenders lant H. M. Verordnung vom 23. November 1904. Z. 60. 272. zulässig.“

IRODALOM

- A képes levelező-lap. 1899., 1900.
Dr. Sóky D., 1980. A postai levelezőlapok gyűjtése. Budapest.
Dr. Vajda E., 1967. A posta története. Budapest.
Fajnstejn, E. B., 1976. A képeslap világában. Moszkva. (В мире открытки)
Fényes K., 1969. A képeslap szerepe a művészeti nevelésben. Rajztanítás, 1969. 3. sz. 22—23.
Kyrou, A., én. L'age d'or de la carte postale (A levelezőlap aranykora) Paris. én.
 Látóképes Levelező-Lapok. 1899.
 Levelezőlap-Gyűjtő, 1899.
 Magyar Képes Levelező-Lap. 1901.
Mécs G. L., 1978. Történelem, tájak, művészetek. Új Tükör, 1978. okt. 29. 36—37.
Pákozdi L., 1978. Az első postai levelezőlap. Élet és Tudomány, 1978. II. 10. 185.
Petersák T., 1977. Képes levelezőlap-gyűjtemény Szerencsen. A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei 16. 1977. 58—66.
Petersák T., 1981. Honismeret a képes levelezőlapokon. Honismeret. 1981. 2. 27—33.
Tagrin, N. Sz., 1978. A világ képes levelezőlapon. (Мир в открытке) Moszkva.
Verner, M., 1964. Az első postai képes levelezőlap. Filatéliai Szemle, 1964. 3. sz. 11. és 14.
Verner, M., 1967. Die erste Ansichtskarte der Welt — Erfindung des Serben Petar Manojlovic aus Srbobran im Jahre 1871. (A világ első képeslapja — a sbobrani szerb Petar Manojlovic találmánya 1871-ben.) Der Sammler-Dients, Coburg, Heft 1, 1967. 38—40.

DIE ERSTEN ANSICHTSKARTEN

(Auszug)

In dem Zemplén Museum in Szerencs werden mehr als 650 Tausend Ansichtskarten — vom Ende des 19. Jahrhunderts bis heutzutage — aufbewahrt. Diese Sammlung ist eine wertvolle Quelle für die wissenschaftlichen Forschungen, und daneben hat auch einen grossen kulturgeschichtlichen Wert.

Die Ansichtskarten mit typographischem Verfahren vervielfältigt sind in Europe in den 1870-er Jahren erschienen. Ansichtskarten für verschiedene Gelegenheiten hat man aber schon Jahrhunderte früher gemacht. So zB. die offenen Briefe der Antiken, mit Zeichnungen geschmückt. Die mit Kupferstich illustrierten Begrüßungskarten für festliche Gelegenheiten haben sich in Frankreich in den 17—18. Jahrhunderten eingebürgert. Am Ende des 18. Jahrhunderts sind die verzierten Besuchskarten, die Begrüßungskarten für Weihnachten und für andere Gelegenheiten in Frankreich, Russland und in England erschienen. Sie waren eigentlich die direkten Vorfahren der heutigen Ansichtskarten.

Den offiziellen Postkarten als Massenwaren ist die Einführung der Ansichtskarten vorangegangen. Die Idee der Ansichtskarte hat Heinrich Stephan in 1865 aufgeworfen, aber die österreichisch-ungarische Post hat die ersten Postkarten in der Welt erst 1869, auf Grunde der Entwürfe von Dr. Emmanuel Herman erschienen lassen.

Die ersten Ansichtskarten waren eigentlich Illustrationen auf eine Postkarte gedruckt. Die solchen Ansichtskarten hat zuerst die Buchhandlung des Preussen August Schwartz zur Zeit der deutsch-französischen Kriege, am 16-ten Juli 1870 erschienen lassen. In die Oberecke der Anschriftsseite wurde

das Bild eines Artilleristen mit Kanonen gedruckt. Im Jahre 1875 wurde schon eine Serie von 25 Blättern ausgegeben. Die französische Ansichtskarte ist in September 1870, von der deutschen Armee umschliessen, in Paris geboren. Ein Kaufmann in Bretagne, Leon Besnardeau hat mit Waffen und patriotischen Allegorien verzierte Ansichtskarten für die Soldaten in November 1870 machen lassen. Nach der Meinung des jugoslawischen Forschers Mirko Verner hat Peter Manojlovics die erste echt datierte Ansichtskarte am Ende 1870 für die serbische literarische Zeitung Zmaj gezeichnet. Die Ansichtskarte symbolisiert die Zusammengehörigkeit der slawischen Völker, sie wurde am 19-ten Mai 1871 auf Post gegeben, aber — nach der Meinung von M. Verner — sie wurde schon 1870 gebraucht. In Russland ist die erste Serie — mit Moskauer Stadtteilen — im Jahre 1895 erschienen. In der letzten Jahrzehnten des 19. Jahrhunderts hat man die meisten Ansichtskarten in Deutschland gemacht. In der Schweiz war sie ein allgemeines Exportprodukt.

Ungarn wurde bis 1896 hauptsächlich durch deutsche und österreichische Verlage mit Ansichtskarten versehen. Obwohl in den Jahren 1891 und 1895 eine ungarische Gelegenheitskarte gedruckt wurde, der Anfang der offiziellen ungarischen Ansichtskartenausgabe ist 1896, das Jahr des Milleneums. Drei Verlage (Die Buchdruckerei von Pest; Morelli G. F. I.; Posner und Sohn) haben eine Serie mit 32 Karten erschienen lassen. Die bunten Holzschnitte und Litographien sind die Werke von Tivadar Dörre, Károly Cserna, László Kimmach und Pál Vágó. Auf den Karten werden die millenarische Ausstellung und die schönsten Gebäude von Budapest, weiterhin historische und ethnographische Szenen, Landschaften mit ungarischen und französischen Überschriften dargestellt.

Die Ansichtskartensammlung war zur Zeit der Jahrhundertwende eine grosse Mode. Man hat Vereine und Zeitschriften für Sammler gegründet. Die erste internationale Ausstellung für Ansichtskarten wurde im Jahre 1900 in Budapest veranstaltet. In der Ansichtskartenausgabe bedeuten die Jahre 1904—05 eine Grenze, seitdem wird nämlich die hintere Seite der Karten auf zwei Teile (Anschrift und Mitteilungen) geteilt. Diese Tatsache kann auch in der Identifizierung der Ansichtskarten ohne Datum zu helfen.

Tivadar Petercsák